

Бал араларының ұрық аналығын алу мақсатында ұшу жағдайындағы оқшауланған шағылыстыру пунктін құру (1 бөлім)

«ШҚ АШТС» ЖШС ғалымдарының орталық орыс тұқымды аралардың ұрық аналықтарын алу үшін оқшауланған ұшу жағдайындағы шағылыстыру пунктін құру жөніндегі ұсынымдары ара шаруашылығы саласындағы АӨК субъектілерінің басшылары мен мамандарына, ғылыми қызметкерлер мен білім тарату орталықтары курстарының тыңдаушыларына арналған.

Ұсынымда ұшу жағдайындағы шағылыстыру пунктін ұйымдастырудың шарттары, оқшауланған ұшу жағдайында аналықтарды шығару жұмыстарының нәтижелері қысқаша сипатталған.

«Ара шаруашылығында селекцияның тиімді әдістері мен технологиясын әзірлеу» жобасының жетекшісі т.ғ. к. Н.З. Тоқтаров, В. М. Қасымбаев, Республикалық Ара шаруашылығы палатасының төрағасы, Д. Е. Әкімбаев, ветеринария ғылымдарының магистрі, «Шығыс» МДМ мал шаруашылығы саласындағы сарапшысы, А. В. Қасымбаев, ҚР АШМ бонитер-сыныптаушысы, ғалым-омарташы ұсыным әзірлеген болатын.

Мал шаруашылығының басқа салаларындағыдай, ара шаруашылығында да омарталардың тауарлық өнімділігін арттыру үшін асылдандыру өте маңызды. Әрбір дерлік омартада сіз көп мөлшерде бал жинайтын аралар мен өздерін тек жеммен қамтамасыз ететін аралар отбасыларын кездестіре аласыз.

Жаппай іріктеу. Асылдандырудың бұл түрінің мәні - жақсы, өнімді ара отбасыларын өсіру және әлсіз, өнімсіздерден құтылу.

Омарталардың сатылымын арттырудың ең қарапайым және сенімді әдісі - аудандастырылған араларды таза тұқымды өсіру. Мұндай аралар бал жинау жағдайларына және осы аймақтың климатына жақсы бейімделген.

Кейбір омарташылар, әсіресе жаңадан бастаушылар, ұрық аналықтан айырылған кездейсоқ отбасылардан шыққан ара-патшайымдарды жиі пайдаланады, көршісінің араларынан немесе қыста (кездейсоқ ұсталған) өз беттерімен күнін көріп жүрген аралықтардан отбасын қалдырады. Бұл тәжірибе араларға күтім жасаудың барлық еңбек шығындарын жоққа шығарып, омартадан табыс алуға деген барлық үмітті сейілтіп тастайды.

Кем дегенде жаппай іріктеуге негізделген, араларды тек мақсатты түрде өсіру, аралардың сапасын, сонымен бірге ара отбасыларының өнімділігін және олардың қыстау жағдайларына төзімділігін арттыра алады.

Аралардың өнімділігін арттырудағы үлкен қоры, демек, ара өсірушілердің еңбегінің үстемділігі әр омартада асылдандыру жұмыстарын жүргізу арқылы аралардың экономикалық пайдалы белгілерін күшейту болып табылады.

«ШҚ АШТС» ЖШС қызметкерлері араны баптаушыларға омартадағы селекциялық-асылдандыру жұмысын өз бетінше жүргізуге және жақсартуға мүмкіндік беретін оқшауланған ұшу жағдайындағы шағылыстыру пункттерін пайдалана отырып, орталық орыс тұқымды ұрық аналықтарын алу бойынша ұсынымдар әзірледі.

1. Аналық аралардың жұптасуын бақылау әдістері.

Ұрық аналығының аталықтармен жұптасуының табиғи әрекеті ауада жүзеге асырылады, бұл ара өсіру мен іріктеудегі жұптасқанды бақылауды едәуір қиындатады. Қазіргі уақытта осы үдерісті келесі әдістер көмегімен бақылауға болады:

1. Ұрық аналық пен аталықтарды уақыт бойынша ұшуын оқшаулау.
2. Ұрық аналық пен аталықтарын кеңістікте ұшуын оқшаулау.
3. Аспаптық ұрықтандыру.

Ұрық аналық пен аталықтарды уақыт бойынша ұшуын оқшаулау.

Бұл тәсілдің бірнеше нұсқасын қарастырсақ:

- а) кешкі уақытта жұптасуы; б) ерте-көктемдегі жұптасуы; в) қоңыр күздегі жұптасуы.

Өндірушілердің назары кешкі жұптасу процесінде, осы үдеріс ара шаруашылығында практикалық қолдану тұрғысынан зерттеушілер мен омарташылардың қызығушылықтарын

оятуда. Негізінен кешкі сағат 5-6-ға дейін ұшу аталықтардың биологиялық ерекшеліктеріне негізделген.

Кешкі жұптастыру техникасы қарапайым және кез-келген омартада қолдана алады. Қарастырайық.

Жыныстық ерекшеліктері жетілген (7-10 күндік) бедеу аналықтары бар нуклеустар және жыныстығы жетілген аталықтарды (бұл аталықтар тікелей нуклеустарға ауыстыруға болады) салқын, қараңғы бөлмеге орналастырады. Сәтті жұптасудың маңызды шартының бірі жоғары температура болып табылады, ол + 20 ° C жоғары болуы керек, жәндіктердің кешке ұшуын ынталандыру жұмысы ұрық аналықтардың тек таңдаулы аталықтармен жұптасуын қамтамасыз етеді.

2. Оқшауланған шағылыстыру пунктін ұйымдастыру

Оқшауланған шағылыстырма пунктін құру үшін аралардың отбасылық санына байланысты бал мен тозаң негізінің жеткілікті мөлшерімен қамтамасыз етілген ара өсіруге қолайлы аймақ табу керек.

Қолайлы орын таңдалғаннан кейін оқшаулау деңгейін бағалау қажет. Әдістің мәні 5-7 км радиуста бөтен аралар тобын анықтау мақсатындағы экспедициялық барлаулар ұйымдастыру.

Бұл әдіс ландшафттың ерекшеліктерін жеңілдетеді, мысалы, таулардың, орман шоқтарының, өзендер мен көлдер жайылмаларының болуы, яғни, аралардың басқа омарталардан түсуіне табиғи кедергілер тудыратын жағдайлар.

Омарта бал жинау көздеріне неғұрлым жақын болса, аралар күніне соғұрлым көп ұшып кетеді, сондықтан ұяларға балшырындар немесе тозаңды көбірек әкеледі.

Омартаны желден және, ең алдымен, осы аймақта басым суықтан қорғау өте маңызды. Көктемде мұндай омарталарда аралар отбасылары желден жақсы қорғалған жерлерге қарағанда әлдеқайда баяу дамиды.

Ара отбасыларына орын тағайындағанда, омартаны қорғау үшін қажетті әртүрлі ағаш және бұта өсімдіктері бар мекенге назар аудару керек. Ара ұяларын төмен, дымқыл жерлерде, сондай—жерге немесе төмен (30-40 см-ден төмен) тіректерге қоюға болмайды.

3. Аралар тобының оқшауланған шағылыстыру пунктін жинақтамасы

Омартаны оқшауланған ұшу жағдайындағы шағылыстыру пунктін жинақтаудың негізгі шарты - мықты аталық тұқымдастарының бар болуы.

Таңдалған отбасыларында өсірілген омартадағы ұрық аталықтардың көп мөлшері, тез жұптасудан басқа, қалаған жұптасудың одан да көп пайызын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, аталықтардың көптігі олардың омарта маңындағы жатырмен кездесуін қамтамасыз етеді. Ұшып кеткен аналықты дереу аталықтар қоршауға алады, омартадан алыс ұшудың қажеті болмайды.

Аталықтарды шығару үшін 6-10 күшті жоғары өнімді ұрық отбасылар бар. Бұл отбасыларды болашақта ұрық аналықтарды өсіру үшін қолдануға болмайды.

Ұрықты отбасыларда аталықтардың дамуына қолайлы жағдай жасау маңызды. Олар әдеттегідей, аталық балауыз ара ұяшықтарын отбасылық ұясының ортасына қояды.

Ара шаруашылығы бөлімі